

WATERTORENS IN DE GEMEENTE RUMST EN ELDERS

1. Waarom zijn er watertorens ?

De eerste 'moderne' watertorens werden in België gebouwd vanaf 1835. Dat heeft te maken met de opkomst van de spoorwegen. De stoomlocomotieven hadden snel grote hoeveelheden water nodig. Ook grote industriële bedrijven bouwden watertorens, bijv. voor de productie van papier of textiel of om brand te bestrijden.

Een dubbele watertoren nabij de spoorweg, aan de Draakplaats in Antwerpen. Deze watertoren werd gebouwd in 1898 naar een ontwerp van architect Louis Delacenserie (1). De torens zijn 24,74 m hoog en zijn intens versierd. De naakte 'intze-kuip' (2) heeft een inhoud van 2 maal 285 m³.

Vanaf 1880 bouwden watermaatschappijen in ons land een drinkwaternet uit. Daarbij speelden watertorens een rol van eerste orde. Watertorens zorgen voor een voldoende en constante druk. In heuvelachtige gebieden en op het platteland (waar water geleverd wordt over grotere afstanden) blijven watertorens tot de dag van vandaag nodig. Op vlakke terreinen en in stedelijke gebieden worden watertorens van langsom meer vervangen door al maar betere pompen en elektronische aansturing.

2. Soorten watertorens

De primitieve watertorens, zoals we die kennen uit de film (type spaghettiwesterns), zijn over de jaren geëvolueerd naar beeldbepalende gebouwen die de skyline van een stad of gemeente sterk kunnen beïnvloeden.

- Tot 1914: de watertorens uit deze periode hebben veelal een breed uitwaaiierende kuip en/of accentueren de balkenstructuur
- 1918-1960: vooral torens in baksteen van het zuiltype waarbij de kuip en de voet dezelfde diameter hebben, waardoor de kuip minder in het oog springt
- Na 1960 komt het paddenstoeltype op, waarbij de kuip opnieuw alle aandacht krijgt en blote beton gebruikt wordt als constructiemateriaal
- Vanaf 1980 worden echte kunstwerken gebouwd, rank en in wit beton.

Watertorens in Koeweit

3. Hoe werkt een watertoren ?

De werking van de watertoren is gebaseerd op een hooggelegen reservoir dat rechtstreeks aangesloten is op het waterleidingnet. Volgens de wet van de communicerende vaten is het hoogteverschil tussen de waterspiegel in het reservoir en het leidingnet bepalend voor de druk. Het reservoir zorgt voor een min of meer constante druk op het leidingnet. Daarbij zijn de afmetingen van het reservoir en de hoogte van het reservoir ten opzichte van het leidingnet van belang. De gewenste druk

op het net wordt in vlakke gebieden bekomen met een waterstand tussen 22 en 30 meter boven het maaiveld. Om drukschommelingen in het reservoir beperkt te houden mag het niveauverschil tussen de hoogste en de laagste waterstand niet te groot worden. Dit verschil mag maximum 8 meter bedragen. Ook de inhoud van het reservoir is van belang. Het reservoir moet genoeg water bevatten om de verschillen tussen de wateraanvoer vanuit de reinwaterreservoirs en de waterafname door de verbruikers én om piekverbruik te compenseren. In steden met een grote bevolking en groot verbruik worden reservoirs geplaatst met een inhoud van 1000 tot 1500 m³. Op het platteland worden kleinere reservoirs, met een inhoud van gemiddeld 500 m³ gebruikt.

4. Watertorens in de provincie Antwerpen

- De AWW (Antwerpse Waterwerken, nu water.link) heeft in de geschiedenis ongeveer een dozijn watertorens in gebruik gehad. De meeste van deze watertorens situeerden zich in de stad zelf, maar er was eertijds ook een watertoren in Berendrecht en één in Mortsels. Deze watertorens zijn inmiddels (2021) bijna allemaal afgebroken of buiten gebruik gesteld.
- Er zijn ook enkele watertorens in privébezit. Bekende watertorens in deze categorie zijn zonder twijfel:
 - a) de Boerentoren. Voor de bevoorrading van de toren en als voorraad voor gebeurlijke bluswerken werd op de vijftiende verdieping een reservoir in koper geïnstalleerd met een inhoud van 230 m³. Het waterpeil wordt op peil gehouden door middel van elektrische pompen in de kelder van het gebouw.
 - b) de watertoren in de gebouwen van de PTS te Boom.

*De Boerentoren
aan de Schoenmarkt
te Antwerpen*

*De gebouwen van de Provinciale Technische Scholen
te Boom. De kuip bevindt zich in de toren
(achteraan links op deze foto)*

- Pidpa zorgt in de provincie Antwerpen voor drinkwater (en meer) in 62 gemeenten. Pidpa had in de loop van haar meer dan 100-jarige geschiedenis 62 watertorens (zie plan van watertorens in **bijlage 1**). De watertorens Turnhout en Boom (Bosstraat) werden aan particulieren verkocht in 2013 en 2014. De watertoren aan de Rumstsestraat in Reet werd in 2010 verkocht aan de gemeente Rumst en wordt nu gebruikt als toeristische uitkijktoren. Van de 59 overblijvende zijn er 41 nog in dienst voor de watervoorziening. Van deze 59 watertorens zijn er 57 in gebruik als antennetoren voor gsm-operatoren. Er staan geen antennes op de watertoren Rumst-Slijkenhoefstraat en Kasterlee (Lichtaart).

De Pidpa-watertoren in Mechelen-Zuid is een van de hoogste watertorens ter wereld

5. Drie watertorens in de gemeente Rumst

a) Watertoren aan de Rumstsestraat in Reet

De gronden voor de bouw van deze watertoren werden in januari 1931 door Pidpa aangekocht van de eigenares, mevrouw Adèle-Marie-Josephe Van den Branden de Reeth. Zij bezat toen in deze omgeving onder meer gronden aan de Rumstsestraat en de Hollebeekstraat. Zij was geboren in Mechelen op 20 april 1846 als dochter van baron Felix Florimond Van den Branden de Reeth en van Reine (Regina) de Wargny. Zij huwde Paul Van de Kerckhove en overleed in 1936. Zij was de zuster van monseigneur Victor Van den Branden, titulair aartsbisschop van Eritrea.

Het perceel is, volgens de opeenvolgende notariële akten, 146 m² groot. De watertoren werd in 1938 ontworpen door het Bureau d'Etudes & Entreprises Leclercq te Brussel en gebouwd in 1943 voor een bedrag van 389.020 frank (9.643,58 euro). Het gebouw, watertoren en bijgebouw, heeft een oppervlakte van 134 m². De toren is een lage constructie van recht metselwerk, slechts 10,00 m hoog maar staat ter plaatse wel op een hoogte van ongeveer 35 m boven de zeespiegel. De kuip staat op de begane grond en heeft een inhoud van 400 m³.

Deze watertoren droeg bij Pidpa de naam 'Rumst C'. Nochtans staat de watertoren in Reet, nl. noordelijk van de aanpalende straat ('Konijnenstraat'), die de grens uitmaakte tussen de toenmalige gemeenten Reet en Rumst. De kuip werd destijds bovenaan gevuld en onderaan 'gravitair' geleegd. De toren diende toen voor de bevoorrading van Rumst-centrum. Als de pompen stopten omdat de kuip van de watertoren volledig gevuld was, meest 's nachts of in het weekend, waren er al eens klachten van omwonenden, bijv. in de Hoge Meentochtstraat. De druk was dan te laag omwille van het geringe hoogteverschil.

Op 11 augustus 2010 werd deze watertoren, die niet meer in gebruik was, door Pidpa verkocht aan de gemeente Rumst voor een bedrag van 32.000 euro. De akte werd verleden voor notaris Steve Wellekens te Boom. Bij notariële akte van 18 december 2014 werd dit eigendom overgedragen aan het Autonoom Gemeentebedrijf Rumst (AGB Rumst). Deze verkoop betrof:

- a) De voormalige watertoren op een perceel grond van 146 m²
- b) Een aantal nieuw gebouwde constructies op en aan het gebouw (o.m. een verharde toegang, parking, trap en platform) op een perceel van 1.472 m².

De gemeente Rumst heeft, in samenwerking met de toeristische dienst en het Provinciaal Recreatiedomein De Schorre, er een toeristische poort van de Rupelstreek en een uitkijkpunt over de kleiwinning in de gemeente Rumst van gemaakt. Het uitkijkpunt in de toren is overdag vrij toegankelijk, het gebouw met tentoonstellingsruimte enkel na afspraak.

Pidpa-watertoren aan de Rumstsestraat met toeristische info, met een trappenconstructie aan de noordzijde en een uitkijkplatform

b) Watertoren aan de Slijkenhoefstraat in Rumst

Het opjaagstation dat zich hier bevindt bedient de gemeenten op de rechteroever van de Rupel. Vroeger waren er ook nog opjaagstations in Reet (onder het gemeentehuis) en in Hemiksem-centrum. In dat gebied zijn er ook 8 watertorens die ervoor zorgen dat de druk op de waterleiding in hun omgeving min of meer constant blijft. Buiten de gemeente Rumst gaat het om Boom (met watertorens in de wijk Bosstraat en aan de Van Lerieslaan, waar vroeger ook het regiokantoor van de Pidpa was), Niel (met een watertoren aan de Antwerpsestraat) en Hemiksem (met watertorens aan Scheldeboord en in de Bouwerijstraat). In Aartselaar, Schelle en Waarloos zijn er geen watertorens.

Eerst was er dus een opjaagstation. Later werden de watertoren en een aantal bijkomende gebouwen opgericht. Het gaat bijv. om een dienstwoning aan de Slijkenhoefstraat. Daar woonde vanaf 1976 Alfons (Fons) Verlinden (3) met zijn echtgenote Maria Naegels (4). Fons zelf werkte er van 1971 tot 1991 als werktuigkundig elektriker en, na bevordering, als chef werktuigkundig elektriker. Verder zijn er nog reinwaterkelders, goed voor meer dan 5.000 m³ drinkwater.

Watertoren aan de Slijkenhoefstraat

Pidpa kocht de grond voor deze watertoren in november 1934 van Franciscus J. A. Helssen volgens akte, verleden voor notaris Joseph Van Nuffel te Antwerpen. De aankoop omvatte een perceel grond van 40 m². Daarop werd in 1938 een watertoren met uitkragend reservoir gebouwd, ontworpen door Bureau d'Etudes & Entreprises Leclercq te Brussel. Het gebouw werd in 1943 opgetrokken tegen een kostprijs van 530.000 frank (13.120,68 euro). Het gebouw is opgetrokken in recht metselwerk met een hoogte van 26,10 m. De watertoren heeft een oppervlakte van 33 m² of, over 3 bouwlagen, 99 m². De kuip heeft een inhoud van 150 m³. De watertoren maakt nu, samen met de andere gebouwen van Pidpa, deel uit van een groter geheel. Deze watertoren is nog steeds in dienst (2021) en zorgt mee voor min of meer constante druk op het waterleidingnet in de omgeving.

Indertijd was brouwerij Maes (5) de grootste afnemer van drinkwater vanuit deze watertoren. Daar kwam uiteraard een einde aan toen de brouwerij in Waarloos in 2003 gesloten werd.

Deze watertoren, bij Pidpa 'Rumst L' genoemd, werd op het einde van Wereldoorlog II beschoten door een Engels jachtvliegtuig, type Spitfire. De Duitse verkenners die er een uitkijkpost hadden waren al vertrokken maar de kogelgaten bleven nog lang na de oorlog goed zichtbaar.

c) De watertoren aan de Pierstraat in Reet

Pidpa kocht de gronden aan 'Reet Statie' in juli 1948 bij akte, verleden voor notaris Frans De Groof te Aartselaar van

- Constant De Raet en zijn echtgenote Rosalia Maria De Haes te Wilrijk
- Louis Joseph Maria De Meulder.

De heer De Meulder verkocht de achtergrond van zijn perceel waarop later de watertoren werd gebouwd. De eerstgenoemde eigenaars verkochten een strook grond om vanaf de openbare weg Pierstraat te dienen als toegangsweg tot deze achtergrond. Louis De Meulder was maalder-brouwer aan de Eikenstraat in Reet. Hij was de broer van Maria De Meulder, de echtgenote van Eugene Roelandts (6), burgemeester van Reet. De totale oppervlakte van het terrein is 740,32 m².

Het gebouw werd ontworpen in 1950. De architect is onbekend. De watertoren werd gebouwd in 1951 door aannemer Florent D'Hulst uit Lier voor een bedrag van 66.913,97 euro of afgerond 2.700.000 frank. Het gebouw is opgetrokken in recht metselwerk met een hoogte van 30,60 m en een oppervlakte van 118 m² en een bruikbare oppervlakte over 3 bouwlagen van 354 m². De inhoud van de kuip is 600 m³. Deze watertoren werd in 2016 volledig gerenoveerd. Op het dak van de toren staan nu (2021) antennes van de gsm-operatoren Proximus, Orange en Telenet.

Voor de watertoren aan de Pierstraat werd bij wijze van experiment de besturing vanop afstand, vanuit het opjaagstation Reet, ingevoerd. Deze besturing verving toen een nogal onstabiele Belgacomlijn. Het was, zo vertelt Fons Verlinden, een sterke verbetering in de bedrijfsvoering en werd daarom later veralgemeend.

Watertoren aan de Pierstraat (nabij het einde van de Eikenstraat)

We beschikken over een aantal foto's die gemaakt zijn in 1951 bij 'de eerstesteenlegging' van de watertoren aan de Pierstraat en bij de daaropvolgende ontvangst in het gemeentehuis.

Gouverneur Declerck (7) plaatst een 'herinneringsbuis' met de hulp van de metser en in aanwezigheid van een onbekende getuige (links) en van burgemeester Eugene Roelandts (rechts). Op de achtergrond de latere burgemeesters Johannes "Wannes van Pol" Van Meirhaeghe (4e van rechts)(8) en Frans Lotry (derde van links)(9)

De commandant van de Rijkswacht Boom, veldwachter Michel Van Santfoort, brigadier Eduard Gielis, de metser van dienst, schepen Frans Lotry, gouverneur Declerck (ruggelings), gemeentesecretaris Albert De Kimpe (10) en burgemeester Eugene Roelandts waren getuige van het in metselen van een tijdsapsule (met onbekende inhoud) in de basis van de watertoren

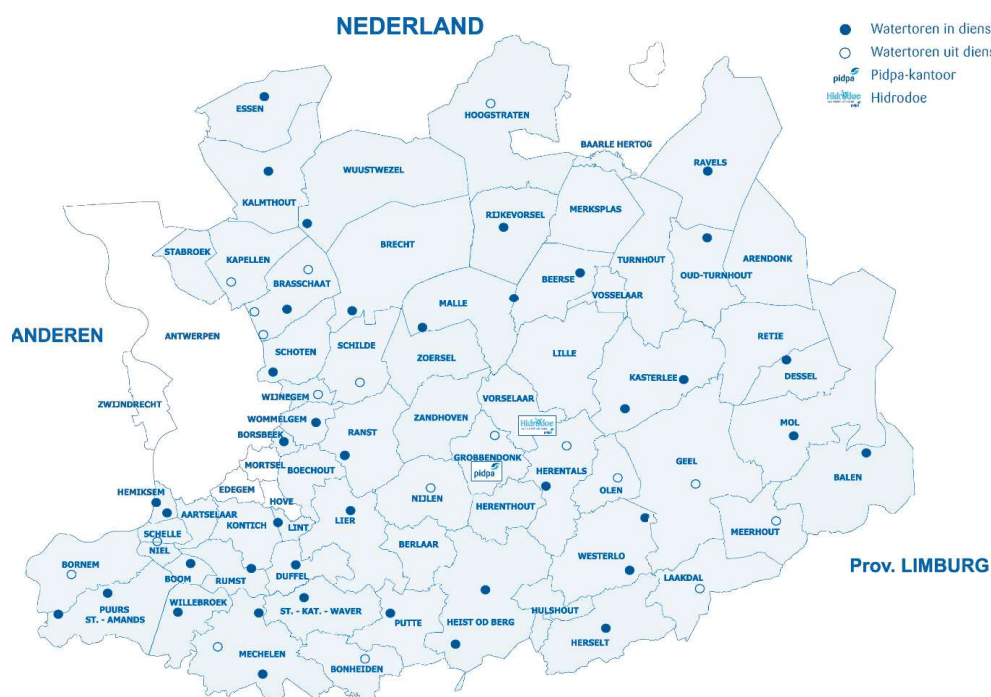
Op de foto (v.l.n.r.) Flor 'van den bakker' Lauwers (11) , Johannes Van Meirhaeghe, burgemeester Eugeen Roelandts, gouverneur Richard Declerck, en een vertegenwoordiger van Pidpa

Na de eerstesteenlegging volgde een plechtigheid in het gemeentehuis van Reet. Burgemeester Roelandts hield er de gelegenheidstoespraak. Hij sprak over de bevordering van het welzijn van de inwoners van zijn gemeente en van de Rupelstreek. Uiteraard vergat hij niet om ook het aandeel van zijn familie in de verf te zetten.

Die was immers bereid gevonden om een perceel grond te verkopen aan Pidpa om daarop een watertoren te bouwen. Gouverneur Declerck bedankte de burgemeester en het gemeentebestuur en prees Pidpa voor haar bijdrage aan het welzijn van de inwoners van de Rupelstreek.

Na de toespraken volgde een receptie waarop de erewijn werd gedronken en getoast werd op het succes van de onderneming. De drankjes werden opgediend door het gemeentepersoneel. Het waren de enige dames die er die dag te zien waren.

Bijlage 1

Voetnoten

- (1) Louis Joseph Jean Baptiste Delacenserie (Brugge, 7 september 1838 - 2 september 1909), Belgisch architect, laureaat van de prestigieuze Prijs van Rome voor architectuur (1862), stadsarchitect van Brugge (1870 – 1892), directeur van de ‘Stedelijke Academie’ (1889-1909), ontwierp het Centraal Station van Antwerpen en de Sint-Petrus-en-Pauluskerk (1901-1905) van Oostende
- (2) Otto Adolf Ludwig Intze (Mecklenburg, 17 mei 1843 - Aken, 28 december 1904), Duits burgerlijk ingenieur, professor hydraulica en rector aan de Universiteit van Aken, uitvinder van het eerste Intze-principe voor watertorens
- (3) Alfons Verlinden (Duffel, 10 september 1950) begon zijn loopbaan bij Pidpa in 1970, was werktuigkundig elektriker, daarna hoofdwerktuigkundige, dan overste in de winning Schoten-Brasschaat en ten slotte technisch verantwoordelijke in Hidrodoe
- (4) Maria Naegels (Reet, 18 mei 1951) was hoofd van de dienst Bevolking en Burgerlijke Stand in het gemeentehuis van Rumst van 1991 tot 2011
- (5) Brouwerij Maes, van 1880 tot 1969 een zelfstandige bierbrouwerij in Waarloos. In 1988 kwam er een fusie met de Brouwerijen Alken-Kronenbourg. Nu vormt het de groep Alken-Maes. Sinds 2008 is dit een onderdeel van Heineken
- (6) Roelandts Eugène (Kortrijk-Dutsele, 22 maart 1904 - Reet, 23 augustus 1958), burgemeester van Reet van 1937 tot 1955, bestendig afgevaardigde van 1955 tot 1958

- (7) Declerck Richard (Brugge, 31 december 1899 - Antwerpen, 12 maart 1986), gouverneur van de provincie Antwerpen van 1946 tot 1966
- (8) Lotry Frans (Kontich, 7 april 1890 - Reet, 26 januari 1960), burgemeester van Reet van 1958 tot 1960
- (9) Van Meirhaeghe Johannes (Reet, 25 september 1869 - Reet, 9 september 1964), burgemeester van Reet van 1955 tot 1958
- (10) De Kimpe Desideer (Albert), (Grembergen, 1 juli 1910 - Rumst, 10 mei 1988), gemeentesecretaris van Reet van 1938 tot 1975
- (11) Lauwers Flor (Reet, 21 oktober 1887 - Reet, 28 juli 1968), schepen in Reet van 1933 tot 1938 en van 1947 tot 1959.

Bibliografie

- De Herdt Frans e.a., Rumst, Reet, Terhagen, Drukkerij Vita, Rumst, 1994.
- Van Craenenbroeck W.: Eenheid in verscheidenheid. Watertorens in België, Brussel, 1991, p. 108, 111-112.
- Watertorens. Meer dan Water. De Watergroep, Brussel, na 2014
- Wikipedia, lemma 'Watertorens', 'Watertoren Reet', 'Watertoren Pierstraat' en 'Watertoren Slijkenhoefstraat' (geraadpleegd juni 2021)

Foto's

- gemeentebestuur van Rumst
- Pidpa
- Wikipedia
- Bruno Marckx

Dank

- Pidpa, voor de basisnota over de 3 watertorens in de gemeente Rumst
- Fons Verlinden, gewezen Pidpa-medewerker (1970-2010)
- Dienst cultuur van de Gemeente Rumst (Jef De Clerck)
- Leo Vermeulen voor de identificatie van mensen op diverse foto's.

Eddy Huyghe